

لجن درمانی با رویکرد قابلیت‌سنجی توسعه گردشگری سلامت مطالعه موردی: شهرستان گلوگاه در سواحل دریای مازندران

غلامحیدر ابراهیم بای سلامی^۱، مهدی سقایی^۲، محبوبه سادات فاطمی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۵/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۸/۱۰

چکیده

هدف از پژوهش پیش رو بررسی امکان‌سنجی توسعه گردشگری سلامت با ایجاد سایت لجن‌درمانی در یک پروژه مشخص در شهرستان گلوگاه استان مازندران است. در رویکرد نظری این پژوهش، گردشگری درمانی یکی از بخش‌های چهارگانه گردشگری سلامت است.^۴ این پژوهش مبتنی است بر ترکیبی از آزمایش‌های تخصصی، روش‌های اسنادی و پیمایشی که با توجه به ماهیت کاربردی پژوهش از آن‌ها استفاده شده است. نشان می‌دهد که لجن ساحل گلوگاه بدون آلودگی و دارای عناصر مفید برای بدن است و به مراتب بهتر از لجنی است که در مراکز لجن‌درمانی هند، ترکیه و بحرالमित استفاده می‌شود. لجن گلوگاه از لجن بحرالमित بیست برابر آهن بیشتری دارد و از نظر میزان روی (Zn) شانزده برابر بهتر از آن است و دارای ماده سیلیسیوم (Si) است که برای درمان رماتیسم مفید است. همچنین نتایج تحلیل مصاحبه‌ها، مشاهده‌ها، ارزیابی‌ها و توجه به امکانات زیرساختی مناسب حاکی از آن است که زمینه و امکان ایجاد طرح‌ها و پروژه‌های ترکیبی گردشگری ساحلی، دریایی، گردشگری راه‌آهن و اکوتوریسم در شمال ایران به صورت انبوه و اقتصادی وجود دارد. تمرکز بر پروژه لجن‌درمانی به گسترش مقاصد گردشگری و آمایش سرزمین در شمال ایران کمک خواهد کرد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ایجاد سایت لجن‌درمانی و توسعه گردشگری سلامت و گردشگری ترکیبی در سایت ساحلی شهرستان گلوگاه امکان‌پذیر است و در نهایت موجب توسعه اقتصادی و اجتماعی این منطقه می‌شود.

واژه‌های کلیدی: لجن‌درمانی، گردشگری درمانی، گردشگری ترکیبی، گردشگری سلامت، سایت گلوگاه.

۱- نویسنده مسئول: استادیار دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران (gsalami@ut.ac.ir)

۲- استادیار گروه علوم گردشگری، موسسه آموزش عالی حکیم جرجانی گرگان

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت جهانگردی

۴- این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت جهانگردی با عنوان «قابلیت‌سنجی گردشگری درمانی در شمال ایران» است.

مقدمه

کشور ایران دارای قابلیت‌های فراوانی برای توسعه گردشگری و به‌ویژه گردشگری سلامت است. گردشگرانی که به ایران سفر می‌کنند اغلب با هدف آشنایی با فرهنگ و تمدن ایرانی و اسلامی، زیارت اماکن مذهبی، دیدار از جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی - تاریخی، تجاری - بازرگانی یا درمانی و پزشکی به گردش می‌پردازند. توسعه گردشگری درمانی به این دلیل اهمیت دارد که موجب تنوع و گسترش مقاصد گردشگری و آمایش سرزمین می‌شود و با استفاده از مزایا و امکانات طبیعی، مثل چشمه‌های آب‌گرم، غارهای نمکی، مرداب‌ها و لجن‌های ساحلی، جاذبه‌های متفاوت و ممتازی برای تفریح گردشگران و درمان مبتلایان به بیماری فراهم می‌شود. گردشگری درمانی، در رویکرد نظری و کاربردی، بخشی از چهار بخش عمده گردشگری سلامت است.

اولین شاخه گردشگری سلامت گردشگری پزشکی^۱ است که در آن، گردشگر بیماری است که نسخه پزشک، عملیات جراحی و امکانات بیمارستان و مراقبت‌های تخصصی در ارائه خدمت به او اولویت دارد. دومین شاخه گردشگری سلامت گردشگری درمانی^۲ است که در آن امکانات درمانی با رویکرد سنتی و طب مکمل علمی و گاهی مبتنی بر فرضیه‌های طب سنتی همانند آب‌درمانی، اسپا، ماساژ، لجن‌درمانی، رایحه‌درمانی و استفاده از چشمه‌های آب‌گرم و سرد، غارهای نمک و امثال آن‌ها تعیین‌کننده است و از نظر تخصص و عملیات پزشکی فاصله معناداری با نوع اول یعنی گردشگری پزشکی دارد.

گردشگری تندرستی^۳ سومین نوع از گردشگری سلامت است که پایه آن احساس نیاز گردشگر به گردش و فرار از خستگی و یکنواختی زندگی شهری یا بهبود عارضه‌های مختصر روحی و روانی است. این نوع گردشگری تفریح یا ریلکسیشن و گردش با فعالیت‌های ورزشی طبیعی مثل کوه‌نوردی، قایق‌رانی، کویرگردی و همانند آن را دربر می‌گیرد.

نوع چهارم گردشگری سلامت، گردشگری پیشگیرانه از بیماری^۴ است که بر پایه تفریح، برنامه‌ریزی مبتنی بر کیفیت در زندگی و استفاده از تعطیلات است که فرد در فرایند آن «گردش» را «حق» خود می‌داند تا با استفاده از اوقات فراغت و تعطیلات و حتی با برنامه‌ریزی بیشتر برای سفر در طی سال به حفظ و ارتقای سلامتی و شادابی خود بپردازد و از ابتلا به بیماری‌های روحی و جسمی پیشگیری کند (ابراهیم‌بای سلامی، ۱۳۹۶).

در رویکرد دیگری که مبتنی بر اهمیت گردشگری درمانی است، امروزه مردم جهان به بهداشت و زیبایی خود توجه خاصی دارند و هزینه‌های بسیاری را برای خرید محصولات بهداشتی و آرایشی و درمان و پیشگیری از بیماری‌های خود منظور می‌کنند. البته هر جا امکان استفاده از مواد طبیعی و دستورها و نسخه‌های بهداشتی درمانی کم‌عارضه برای این منظور فراهم بوده، متقاضیان بیشتری را جذب کرده است. به‌طوری‌که رفته‌رفته انواع طب مکمل مانند لجن‌درمانی، آب‌درمانی، نمک‌درمانی،

1. Medical Tourism
2. Curative Tourism
3. Wellness Tourism
4. Illness Prevention Tourism

گل‌درمانی و... جای خود را در عرصه‌های درمانی کشورها باز کرده که هم برای بیماران و همراهان آن‌ها و هم برای سایر گردشگران جذاب و جالب‌توجه است (نوری و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۸)

شمال ایران و استان مازندران، به‌علت تنوع جغرافیایی و قدمت تاریخی، دارای جاذبه‌های گردشگری طبیعی و فرهنگی متعددی است. شهرستان گلوگاه در جنوب شرقی استان مازندران واقع شده است. گلوگاه به‌علت محصوربودن بین دریا در شمال، جنگل‌های انبوه در جنوب، چشمه‌سارهای متعدد در بستر جنگل، کوه و بلندی‌های مرتفع پوشیده از درخت، هم‌جواری با مناطق کم‌نظیر و بکر همانند میانکاله و آشوراده دارای چشم‌اندازهای زیبا و طبیعت بکر و دست‌نخورده با اکوسیستم‌های بی‌نظیر و گونه‌های گوناگون گیاهی و جانوری است. ساحل دریای آرام گلوگاه، با فاصله پنج کیلومتری از مرکز شهر و جاده اصلی با بزرگراه‌های اصلی و عبور راه‌آهن و قرارگرفتن در بین دو فرودگاه ساری و گرگان، از زیرساخت‌های مهم برای افزایش بر جاذبه‌های گردشگری این شهرستان به‌شمار می‌رود. این ساحل از نظر طبیعی لجن‌های مناسبی دارد که برای درمان بیماری‌های گوناگون مفید است. ایجاد سایت لجن‌درمانی در این منطقه موجب توسعه گردشگری در شمال کشور خواهد شد و افزایش ورود گردشگران به توسعه اقتصادی و اجتماعی این شهرستان کمک خواهد کرد.

با توجه به قابلیت‌های جغرافیایی، طبیعی و اقلیمی این منطقه در حوزه گردشگری درمانی، به‌خصوص بحث لجن‌درمانی که در ایران کمتر به آن پرداخته شده است، وجود یک سایت بزرگ و مجهز لجن‌درمانی برحسب مطالعات تطبیقی و احداث یک مرکز تخصصی امکانات ویژه و گسترده‌ای را برای رونق گردشگری به‌ویژه توسعه گردشگری درمانی و گردشگری ترکیبی در این منطقه فراهم می‌کند و به توسعه مقاصد گردشگری پایدار در شمال شرقی کشور و حذف دو استان مازندران و گلستان می‌انجامد. بررسی و تحقیق درباره امکان ایجاد یک سایت مناسب لجن‌درمانی مسئله اصلی این پژوهش است؛ بنابراین، با توجه به کاربردی‌بودن پژوهش، سؤالاتی که باید پاسخ داده شوند بدین شرح است: امکان ایجاد سایت لجن‌درمانی در ساحل گلوگاه به‌منظور توسعه گردشگری سلامت چگونه ارزیابی می‌شود؟ کیفیت و زیرساخت‌های لازم برای توسعه صنعت گردشگری در این منطقه چگونه است؟ و چگونه راهبردی برای توسعه گردشگری سلامت در این منطقه پیشنهاد می‌شود؟

پیشینه پژوهش

هدف اصلی از این پژوهش بررسی امکان توسعه گردشگری درمانی با استفاده از لجن‌های سواحل آرام و شبه‌مردابی وسیع در مجاورت شهر گلوگاه به‌منزله جاذبه‌ای ویژه و متفاوت است که با بهره‌برداری از دیگر امکانات موجود و زیرساخت‌های آماده این سواحل فرصت‌ها و مزیت‌های جدیدی برای ایجاد مقاصد متنوع گردشگری در این منطقه فراهم خواهد کرد. استفاده از لجن‌های معدنی و گیاهی در درمان بیماری‌ها در ایران و جهان قدمتی دیرینه دارد که در بخش ادبیات موضوع این پژوهش به مزایا، انواع لجن و نحوه استفاده از آن در ایران و جهان پرداخته می‌شود. پیش‌ازاین، بررسی‌های متفاوتی در ایران انجام شده است؛ براساس گزارشی تحقیقی، لجن و آب دریاچه ارومیه با املاح فراوان

به‌ویژه کلرورسولفات (گوگرد) و ترکیبات آهن و ید و مقدار مناسبی نمک، قدرت جذب حرارت زیاد، مواد آلی متعدد و میزان رادیواکتیویته مناسب یکی از مرغوب‌ترین لجن‌های طبی شناخته شده که برای بیماری اعصاب و بیماری‌های زنان از جمله متریت‌ها و سالپنژیت‌های مزمن و رحمی مناسب و مؤثر است (مشکینی، سعید و علی مشکینی، ۱۳۸۰). در پژوهشی دیگر، با عنوان «امکان‌سنجی زیرساخت‌های گردشگری درمانی (مطالعه موردی: جزیره اسلامی دریاچه ارومیه)»، این نتیجه به‌دست آمده که زیرساخت‌های منطقه مورد مطالعه برای گردشگری درمانی مناسب نیست و با وجود پتانسیل‌های بالقوه و نیز جاذبه‌های دیگر گردشگری با مشکلاتی جدی از نظر زیرساخت‌های اقامتی، پذیرایی، درمانی و... مواجه است (آبی‌زاده، ۱۳۸۹). براساس پژوهشی دیگر با عنوان «گردشگری سلامت و قابلیت‌های گردشگری پزشکی - درمانی در ایران»، گردشگری سلامت و گردشگری درمانی با ظرفیت‌های چشمه‌های آب‌گرم و آب‌های معدنی، گنبد‌های نمکی و طبیعت‌گردی به همراه گردشگری پزشکی تأثیر بسزایی در توسعه گردشگری می‌گذارد (عربشاهی گریزی و آریان‌فر، ۱۳۹۳). نتایج پژوهش تأثیر ایران در گردشگری درمانی جهان اسلام با تأکید بر طبیعت‌درمانی (کارکردها، چالش‌ها و راهکارها) نشان می‌دهد که، با توجه به پتانسیل‌های موجود و موقعیت راهبردی ایران در هم‌جواری با کشورهای مسلمان، امکان تبدیل ایران به قطب گردشگری درمانی وجود دارد (نوری و همکاران، ۱۳۹۱). در ایران از دیرباز استفاده درمانی از آب معدنی چشمه‌ها و دریاها برای بیماری‌های عمومی و پوستی (بالنئوتراپی^۱) رواج داشته است (فیضی و مرتضوی، ۱۳۸۲) و پرسابقه‌ترین پزشکان در کاربرد بالنئوتراپی درماتولوژیست‌ها بوده‌اند و این کار به شکل کمپرس‌های گوناگون و حمام با آب نمک‌دار، حمام تار و نیز استفاده از آب بحرال‌میت برای بسیاری از امراض ایجادکننده پوسته‌ریزی انجام می‌شده است. درمان‌های درماتولوژیک بسیار پرهزینه‌اند، درحالی‌که بالنئوتراپی ارزان‌قیمت است و حتی اگر بی‌اثر باشد، روشی نسبتاً بی‌خطر است (Millikan, 2002). پژوهشی با عنوان «استفاده از لجن‌درمانی در درمان‌های طبیعی» منتشر شده که استفاده‌های درمانی از لجن و اهمیت آن و نقش محتمل و سودمند آن در دوران مدرن را بیان می‌کند (Rastogi, 2012). در پژوهشی با عنوان «اثر لجن‌درمانی در بیماران مبتلا به آرتروز زانو - یک کارآزمایی کنترل‌شده تصادفی» پژوهشگران به این نتیجه دست یافتند که لجن‌درمانی را می‌توان به‌منزله درمانی جایگزین در کاهش درد و بهبود توانایی بیماران مبتلا به استئوآرتریت زانو، با کاهش مصرف دارو، به کار برد (Espejo-Antunez et al., 2013). لجن‌درمانی، در مقایسه با برخی شیوه‌های دیگر مانند درمان با کیسه داغ، تأثیر بیشتری بر افزایش کارکردهای مفید و کاهش درد در بزرگسالان مبتلا به آرتروز دارد (Crespin, 2017). یکی از معروف‌ترین لجن‌درمانی‌ها درمان با گوگرد در دریای بحرال‌میت است که میزان نمک آن ۲۷ درصد و ده مرتبه از دریای مدیترانه شورتر است و غلظت بالایی از کلسیم، سدیم، پتاسیم، منیزیم و برومین دارد (williams, 2016) لجن‌های بحرال‌میت برای درمان پسوریازیس به کار می‌رود. این لجن تا یک ساعت گرم و مرطوب باقی می‌ماند، بنابراین محرک جریان خون و پاک‌کننده سلول‌های مرده اپیدرمال

است (خزاعی، ۱۳۹۶). در پژوهشی مناطق دارای آب‌معدنی و آب‌گرم قزاقستان به چهار گروه با استعداد بسیار بالا، بالا، متوسط و پایین طبقه‌بندی شده و این جاذبه‌های طبیعی منابع و امکاناتی برای توسعه گردشگری سلامت در این کشور برشمرده شده است (Yessengabylova et al., 2016). اثر افشردن‌های لجن از طریق لجن‌درمانی بر روی ملکول‌های چسبنده CAM و تأثیر قوی و مؤثر ضدالتهابی آن‌ها بر سلول‌های اندوتلیال ثابت شده است. انواع خوب لجن بر افزایش عمر، آبیگری کراتیفوسیت‌های انسان همچون کلاژن A1، سیرتوئین^۱، سوپراکسید دیسموتاز^۲ و آکوآپورین^۳ را به‌طور معنی‌دار بالا می‌برد. لجن‌درمانی تأثیرات مفیدی بر فعالیت‌های ضدپیری، ضدالتهابی و ضدتورمی به‌جای می‌گذارد و پوست را مرطوب می‌کند و کاربرد آرایشی بهداشتی مؤثری دارد (Spilioti et al., 2016). لجن‌درمانی روی درد ادراکی، کیفیت زندگی مرتبط با سلامت (HRQL) و مصرف دارو تأثیر دارد و در بیماران دارای آرتروز زانو تأثیرات فوری و معنی‌داری می‌گذارد (Espejo-Antunez et al., 2013).

ادبیات موضوع

گردشگری به‌علت خصلت فرارشته‌ای و بین‌رشته‌ای خود قابلیت رویکردهای متفاوتی دارد و این امر سبب ارائه تعاریف بسیاری از آن شده است. در تعاریف اولیه گردشگری، بیشتر بر بعد مسافت و فاصله تأکید شده و گردشگران بر مبنای فاصله‌ای که از محل مسکونی خود داشته‌اند طبقه‌بندی می‌شدند (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲، ص ۱۲). سازمان جهانی گردشگری (WTO) بر بعد زمانی سفر مسافران و گردشگران بیشتر از ۲۴ ساعت و کمتر از یک سال تأکید کرده است. اکنون صنعت گردشگری شبکه پیچیده اقتصادی اجتماعی براساس تقسیم‌کار اجتماعی و تفکیک نقش‌هاست که در آن زمان، مبدأ، مقصد، مسیر، اسناد مسافرت، بازار، هزینه و حتی نوع غذای گردشگر و دیگر امور از پیش مشخص می‌شود. صنعت گردشگری بخشی از پدیده گردشگری است که مؤلفه‌های شش‌گانه‌ای را دربر می‌گیرد. هر یک از این شش مؤلفه در خود رشته‌ها و نظام‌های خاصی دارند و در مجموع مؤلفه‌های شبکه‌های اصلی این صنعت را تشکیل می‌دهند که زمینه فعالیت اقتصادی - اجتماعی را در جامعه مدرن فراهم می‌آورند. در رویکرد سیستمی این مؤلفه‌های شش‌گانه عبارت‌اند از:

۱. جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی، صنعتی و خدماتی؛
۲. حمل‌ونقل و دفاتر خدمات مسافرتی؛
۳. اقامت و هتل‌داری؛
۴. پذیرایی، رستوران و گاسترونومی؛^۴
۵. بازار، خرید سوغات و صنایع دستی؛
۶. خدمات اختصاصی گردشگری همانند بازاریابی، تبلیغات، آموزش، فناوری اطلاعات، بیمه، بانک،

---

1. Sirruin
2. Superoxide dismutase
3. Aquaporin
4. Gastronomy

تورگردانی و... (ابراهیم بای سلامی، ۱۳۹۷).

گردشگری درمانی

با توجه به تعاریف متعدد، به طور خلاصه گردشگری درمانی عبارت است از مسافرت برای درمان با استفاده از برخی عناصر طبیعی همراه با تفریح و بهبود بعضی از اختلالات جسمی مانند بیماری‌های پوستی، مفصلی و تنفسی یا به منظور استراحت و تجدید قوا با منابع درمانی طبیعی مانند چشمه‌ها و آب‌های گرم و ویژه درمان، دریاچه‌های نمک، شن‌های رادیواکتیو و... به مدت دو تا چهار هفته. بیماران بسته به نوع اختلال ممکن است تحت مراقبت پزشکی کامل یا جزئی قرار گیرند (شالبافیان، ۱۳۹۴، ص ۳۹).

تاریخچه گردشگری درمانی

مفهوم گردشگری درمانی مفهوم جدیدی نیست، بلکه سابقه تاریخی آن به هزاران سال پیش بازمی‌گردد؛ یعنی زمانی که زوآر یونانی به مکانی مقدس موسوم به «پیدوریا» در خلیج سارونیک می‌رفتند تا از «آسلکپیوس»، خدای سلامتی، شفا و درمان بگیرند. در این مکان افراد مجربی نیز بودند که به معالجه و درمان بیماران می‌پرداختند. مردم در بریتانیای دوره حاکمیت امپراتوری روم نیز، برای مدت دو هزار سال، به زیارتگاه‌هایی مراجعه می‌کردند که خود را در آب مقدس شست‌وشو دهند. در قرن هجده میلادی نیز ثروتمندان اروپایی و به‌ویژه آلمانی‌ها تمایل داشتند که با هدف آرامش و سلامتی به کنار رود نیل مسافرت کنند.

در حال حاضر، کشورهای زیادی بر توسعه گردشگری درمانی مانند لجن‌درمانی، رایحه‌درمانی، آب‌های گرم و معدنی، غارهای نمک و همانند آن‌ها متمرکز شده‌اند و نکته مهم این است که بیماران، ضمن درمان، از امکانات و جاذبه‌های دیگر گردشگری آن کشور نیز بهره می‌گیرند.

اهمیت گردشگری درمانی

گردشگری درمانی اهمیت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و حتی سیاسی دارد که خلاصه آن در جدول ۱ مشاهده می‌شود.

جدول ۱: اهمیت گردشگری درمانی از نظر اقتصادی، اجتماعی و پزشکی

<p>کارکرد اقتصادی گردشگری درمانی از مهم‌ترین پیامدهای آن برای جامعه میزبان است. اصولاً صنعت گردشگری سبب نقل‌وانتقال سرمایه از مبدأ به مقصد سفر در گردشگری داخلی و خارجی می‌شود و این پول اگر از خارج کشور به جامعه‌ای تزریق شود، به دلیل ضریب تکاثری بالا می‌تواند تأثیر بسزایی در ارزآوری و توسعه بهینه صادرات واقعی آن جامعه داشته باشد. گردشگری درمانی به درآمدزایی، اشتغال‌زایی، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی و رونق اقتصادی در بخش‌های گوناگون منجر خواهد شد.</p>	<p>اهمیت گردشگری درمانی از نظر اقتصادی</p>
--	--

<p>ورود گردشگری متقاضی درمان می‌تواند موجب تعامل اجتماعی بیشتر، افزایش اشتغال و به‌کارگیری نیروهای متخصص و حرفه‌ای جامعه محلی و مشارکت بیشتر آن‌ها شود. این امر حرفه‌آموزی و کسب تخصص در زمینه‌های مرتبط با درمان و سلامت را برای افراد آن جامعه جذاب کرده، در نتیجه تمایل به تحصیل و تعامل اجتماعی افزایش می‌یابد و آثار مفید آن بر پیشرفت جامعه مترتب خواهد شد.</p>	<p>اهمیت گردشگری درمانی از نظر اجتماعی</p>
<p>همراه با ورود گردشگران جویای سلامت، امور مربوط به بهداشت و درمان آن منطقه برای متخصصان و سرمایه‌گذاران جذاب خواهد شد که این امر موجب افزایش مراکز درمانی می‌شود و تأثیر بسزایی بر سلامت افراد آن جامعه و بهبود استانداردهای زندگی آن‌ها خواهد داشت. جذب سرمایه تحقیقاتی برای کشف پتانسیل‌های درمانی در طبیعت منطقه نیز موجب افزایش امکانات بهداشتی، پزشکی و درمان‌های جایگزین در جامعه محلی و در نتیجه کاهش فقر و بهبود رفاه اجتماعی و استفاده از دارو و اعمال جراحی خواهد شد.</p>	<p>اهمیت گردشگری درمانی از نظر پزشکی</p>

منبع: ادبیات پژوهش

جایگاه ایران در گردشگری درمانی

ایران از نظر جاذبه‌های گردشگری طبیعی، آب‌وهوا و میراث فرهنگی به ترتیب مقام‌های دهم، پنجم و چهارم جهان را دارد ولی از بازار گردشگری درمانی آن گزارشی در دسترس نیست. در برخی کشورها این صنعت توسعه معنی‌داری داشته است. امروزه با صنعتی‌شدن و همچنین افزایش تعداد سالمندان کشورها و بروز دردهای مختلف متفاوت در جسم و روان انسان‌ها بحث گردشگری درمانی یکی از بخش‌های روبه‌رشد در گردشگری سلامت ایران و جهان به‌شمار می‌رود. دغدغه این است که چه استعدادهایی وجود دارد و چگونه می‌توان این بخش از گردشگری سلامت را گسترش داد. گردشگری درمانی در ایران همانند دیگر بخش‌های گردشگری موضوعی فرابخشی و بین‌دستگاهی است؛ سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، وزارت بهداشت، وزارت امور خارجه و وزارت رفاه از جمله دستگاه‌هایی هستند که در توسعه یا عدم گسترش صنعت گردشگری دخیل‌اند.

سالانه حدود ۴۵ میلیون گردشگر در جهان از چشمه‌های آب‌گرم برای درمان بیماری‌های گوناگون استفاده می‌کنند؛ اما ایران، با داشتن چشمه‌های آب‌گرم، در مقایسه با کشورهای دیگر، سهم چندانی از این گردشگران ندارد و هنوز جایگاهی در این میان به‌دست نیاورده است. به‌علت شناسایی‌نشدن چشمه‌های آب‌گرم و همچنین فقدان سرمایه‌گذاری در این مناطق، تاکنون از این استعدادها طبیعی و فرهنگی مثل خواص درمانی آب‌گرم و لجن‌های طبیعی برای درمان بیماری‌ها و ارتقای سلامت در داخل و خارج از کشور بهره‌گیری نشده است. امروزه در کشورهای گوناگون از چشمه‌های آب‌گرم برای جذب گردشگران آب‌درمانی استفاده می‌کنند؛ اما این امر در کشور ما هنوز نهادینه نشده و مسئولان درصدد آن نیستند که از این امکانات طبیعی در جذب گردشگر داخلی و خارجی استفاده کنند. به همین علت این ظرفیت نیز مانند سایر ظرفیت‌ها و آثار تاریخی گردشگری موجود در کشور بلااستفاده

باقی مانده است (عربشاهی کریزی و آریان فر، ۱۳۹۳، ص ۱۴۷). مناطق ساحلی مانند میانکاله که در مجاور سایت مدنظر پژوهش قرار دارد، اکنون دارای پایداری اکولوژیک است. این نوع از پایداری همان وجهی است که می توان با آن پایداری را به صورت عمومی درک کرد (رضوانی، ۱۳۹۰).

لجن درمانی: لجن درمانی اصطلاحی قدیمی است که به روشی منحصر به فرد در درمان بیماری ها با استفاده از گل و لجن غنی از مواد معدنی و گیاهی اطلاق می شود. مالیدن لجن روی پوست یا حمام لجن گرفتن از معمول ترین روش های لجن درمانی است. به تازگی شرکت های تولید کننده شامپوها و محصولات زیبایی، محصولات جدیدی برای استفاده از این روش درمانی عرضه کرده اند. با وجود این، در کشورهایی مانند اتریش، کلمبیا و ایران مردم هنوز از لجن درمانی و حمام های لجن برای کاهش درد مفاصل، سیاتیک، دردهای مزمن، روماتیسم و برطرف کردن ناراحتی های پوستی بهره می گیرند. لجن درمانی شیوه ای درمانی با استفاده از داروی طبیعی است که با بهره گیری از شکل های گوناگون لجن صورت می گیرد. حمام لجن نوعی لجن درمانی است که برای مدیریت اختلالات گوناگون استفاده می شود. (Gnanadeep et al., 2016, p. 58)

لجن درمانی مانند حمام لجن یا بسته لجن برای درمان شرایطی مانند تب، اسهال، دیسانتری، یبوست، اضطراب، التهابات، سردرد، آلرژی، خطاهای انکساری چشم مفید است. همچنین برای درمان بیماری های قلبی - عروقی، اسکلتی - عضلانی، زنان، پوستی و خودایمنی مفید است. در سراسر جهان حمام لجن برای آرامش و هدف های لوکس استفاده می شود. (Chadzopulu et al., 2011, 132-136)

لجن: با توجه به تعریف عمومی پذیرفته شده، لجن ترکیبی از مواد معدنی و آلی همراه با آب است که تحت تأثیر عوامل شیمیایی مختلف قرار گرفته است. لجن به طور تجربی در بیماری های مفصلی، اسکلتی و عضلانی استفاده می شود (Franke et al., 2000).

به نظر می رسد کاربرد لجن به تنهایی یا در ترکیب با بالنتوتراپی در روند آرتريت مزمن مؤثر باشد. همچنین مشاهده شده است که سبب ایجاد فعالیت ضدالتهابی و تأثیر سیستم ضد اکسیدان در بیماران مبتلا به استئوآرتريت می شود. (Bellometti et al., 1997)

مزایای لجن درمانی:

۱. لجن عضلات را شل می کند و جریان خون را بهبود می بخشد و با کمک به سوخت و ساز بدن تأثیری مثبت بر هضم غذا دارد.
۲. در شرایطی که التهاب/ تورم به وجود آمده، مفید است و درد را کاهش می دهد.
۳. مو را نرم می کند و برای پوست مناسب است.
۴. در شرایطی که مفاصل سفت و سخت شده اند مفید است.
۵. استخرهای جدید لجن، به ویژه در کشورهایی که به توسعه این صنعت پرداخته اند، محیطی متنوع، مفرح، متفاوت و جذاب برای مردم ایجاد می کند و اخیراً مورد استقبال خانواده ها نیز قرار گرفته است.

انواع لجن برای درمان:

لجن‌های موجود در نقاط مختلف جهان ویژگی‌های متفاوتی دارد. ترکیب لجن‌ها با توجه به منشأ آن‌ها متفاوت است. اولاً، ترکیبات معدنی لجن به نوع سنگ‌های موجود در منطقه و روند تشکیل خاک بستگی دارد. ثانیاً، ویژگی‌های گل و لجن تحت‌تأثیر انواع معادن و نوع خاک، گیاهان و جانوران منطقه است؛ بنابراین، پیش از استفاده از آن باید آزمایش‌های تخصصی انجام شود و مزایا و خواص لجن هر منطقه مشخص شود. هر نوع لجن باید پیش از استفاده خشک شود، پودر شود و از هر نوع ناخالصی مانند سنگ، علف پاک شود و از جداکننده‌های فنی و حرفه‌ای عبور کند. برخی از مهم‌ترین انواع لجن‌های طبیعی که منابع مختلف به آن اشاره کرده‌اند عبارت‌اند از:

لجن سیاه:^۱ خاک کتان تیره که دارای برخی روغن‌هاست و برای لجن‌درمانی مناسب است، زیرا غنی از مواد معدنی است و همچنین برای مدت طولانی آب را حفظ می‌کند. این لجن باید همواره عاری از هر نوع آلودگی باشد.

لجن دریای مرده:^۲ کلئوپاترا و ملکه شیبا از این نوع لجن برای زیبایی استفاده می‌کردند. لجن سیاه دریای مرده خاصیت زیباکنندگی و درمانی دارد. این لجن بیش از بیست نوع نمک و مواد معدنی شامل منیزیم، کلسیم، برومید پتاسیم، سیلیکات، تار طبیعی و عناصر ارگانیک دارد. درحالی‌که این مواد معدنی برای درمان انواع اختلالات پوستی سودمند است. وجود سیلیکات در ماسک‌ها آن‌ها را برای نرم‌کنندگی و پاک‌سازی پوست بسیار مفید می‌سازد. لجن باعث افزایش گردش خون می‌شود و پوست را درخشان می‌کند.

لجن مور:^۳ لجنی است که طی هزاران سال از بقایای ارگانیک گل‌ها و گیاهان به‌وجود می‌آید. این بقایا در طی چندین سال به خمیری نرم حاوی اسیدفولیک، ویتامین‌ها، اسیدهای آمینه، هورمون‌های گیاهی، اسیدهای هیومیک تبدیل می‌شود که به‌راحتی جذب بدن انسان می‌شود. این نوع گل دارای خواصی است که لایه بالایی آن باید از ناخالصی (آلودگی‌ها) پاک شود و خلوص لجن حفظ شود. این لجن دارای خواص درمانی است و برای سم‌زدایی، بهبود، زیبایی و تغذیه پوست بدن انسان مفید است. این لجن دارای تأثیرات ضدالتهابی و ضدپیری است. همچنین در درمان آرتروز و بهبودی از آسیب در ورزش‌ها مفید است.

انواع لجن‌های پزشکی:

لجن‌هایی که برای معالجه و درمان به‌کار می‌روند سه نوع‌اند: لایی، توربی، آتش‌فشانی.

لجن لایی: این لجن توده‌ای چسبنده، قابل تغییر شکل و سیاه‌رنگ با بوی هیدروژن سولفور که در ته لیمان‌ها و دریاچه‌های نمکزار تولید می‌شود. در آب این دریاچه گیاهان و جانوران مخصوصی زیست می‌کنند که پس از مرگ آنان مواد آلی فراوانی تولید و ته‌نشین می‌شود و در اثر عمل

---

1. Black mud
2. Dead sea mud
3. Moor mud

میکروبیوم‌های مخصوصی در غیاب اکسیژن می‌پوسد و به محصولات پروتئینی و چربی و نشاسته‌ای و آمونیاک و هیدروژن سولفور تبدیل می‌شود.

لجن توربی: این لجن در نتیجهٔ پوسیدن بقایای گیاهی در زمین با وجود نم فراوان و در غیاب اکسیژن تولید می‌شود. در این نوع لجن خواص لجن لایی یعنی چسبندگی کلونیدی و همچنین عوامل تحریک‌کنندهٔ شیمیایی کمتر است.

لجن‌های آتش‌فشانی: این لجن‌ها در ته دریاچه قرار دارند و به وسیلهٔ سرچشمهٔ کانی آتش‌فشانی ایجاد می‌شوند. این سرچشمه‌ها هنگام گذشتن از لایه‌های رسی آهکی، خاکستر آتش‌فشان و انواع مواد آتش‌فشانی دیگر به وجود می‌آیند و مواد این لایه‌ها را با هم مخلوط و نرم می‌کنند و به شکل گل چسبنده درمی‌آورند

لجن‌درمانی به دو شکل انجام می‌شود:

۱. **استفاده از بسته‌های لجن:** بسته‌های لجن به‌طور معمول برای استعمال موضعی به کار می‌روند. هر بستهٔ لجن برای انواع استعمال‌های موضعی با ضخامت و اندازهٔ متفاوت ساخته می‌شود. در این نوع درمان، از بسته‌های لجن در چندین نوبت استفاده می‌شود و به بهبود رنگ پوست کمک می‌کند و بر لکه‌های پوستی را کاهش می‌دهد. (Naturopathycure web site, 2019)

۲. **حمام‌های لجن:** حمام‌های لجن به مدت هزاران سال است که شناخته شده و استفاده می‌شود، اما سازوکار آن‌ها به‌طور کامل درک نشده است. لجن‌درمانی با موفقیت در درمان‌های نورولوژیک^۱ (عصبی)، روماتولوژیک^۲ (استئوآرتروز) و اختلالات قلبی و عروقی، امراض زنان (التهاب و اختلالات چرخهٔ قاعدگی) و آسیب‌شناسی پوست (اگزما،^۳ آکنه،^۴ پسوریازیس،^۵ درماتیت) استفاده شده است. این درمان‌ها لذت‌بخش‌اند و تجربه‌ای آرام و مدرن به‌شمار می‌روند. همچنین حمام لجن در درمان روماتیسم و بیماری‌های مختلف پوست استفاده می‌شود. استفاده از حمام طبیعی لجن در این دردهای مزمن فنگ‌تراپی^۶ شناخته می‌شود و در میان طیف گسترده‌ای از بالنئوتراپی (درمان بیماری با حمام کردن در چشمه‌های معدنی) قرار دارد. (Chadzopulu et al., 2011, p. 132)

لجن‌درمانی در نقاط گوناگون جهان

موضوع لجن‌درمانی در چند سال اخیر مورد توجه بسیاری از محققان قرار گرفته و مقالات زیادی در این زمینه تدوین شده است. در این مقالات آثار لجن‌درمانی و استانداردهای موجود برای لجن‌درمانی بررسی شده و لجن دریاچه‌ها و چشمه‌های گوناگون جهان از ابعاد گوناگون پزشکی و درمانی

1. Neurology
2. Rheumatology
3. Eczema
4. Acne
5. Psoriasis
6. Dermatitis
7. Fangothrapy

تجزیه و تحلیل شده است. در اغلب نقاط جهان لجن دریاچه‌ها از چهار منظر آزمایش می‌شوند:

۱. ویژگی‌های فیزیکی مثل رنگ، بو، ساختار و...؛
۲. ویژگی‌های شیمیایی مثل PH و...؛
۳. ویژگی‌های میکروبی‌شناختی مثل تعداد باکتری و تک‌سلولی‌ها که نباید از میزان مشخصی بیشتر باشد؛
۴. بررسی مواد آلی معدنی مفید در لجن آن منطقه مثل سدیم، منیزیم، باریم و... .

کلینیک‌های لجن درمانی در کشورهای اروپایی

در بسیاری از کشورها از جمله آلمان، سوئد، سوئیس، چین، هند، بلغارستان و یوگسلاوی، لجن درمانی به صورت کلینیکی انجام می‌پذیرد. در این کلینیک‌های بهداشتی، لجن از نقاط گوناگون جهان خریداری و به مراجعہ‌کنندگان ارائه می‌شود. برای مثال، کلینیک‌های زنجیره‌ای ESPA که در تمام کشورهای قاره اروپا شعبه دارد و در اغلب آن‌ها خدمات لجن درمانی را نیز ارائه می‌کند. گفتنی است که معمولاً نرخ این‌گونه خدمات بسیار بالاتر از استفاده از دریاچه‌های لجن به صورت مستقیم برای مراجعہ‌کنندگان است. در حال حاضر این مراکز در کشور آلمان شناسایی شده است. کشورهای هم‌چون آمریکا، ویتنام، آلمان، دانمارک، ترکیه و هند از بزرگ‌ترین تولیدکننده‌های این محصولات‌اند. عرضه این محصولات به دو صورت است:

۱. بسته‌بندی و فروش لجن طبیعی (به صورت و یا خشک شده):

معمولاً مشتری این محصول کلینیک‌ها هستند. فروش این محصولات نیاز به سرمایه‌گذاری زیادی ندارد و معمولاً خریداران انجام آزمایش‌های لازم را می‌پذیرند و هزینه تولید و بسته‌بندی زیادی برای فروشنده نخواهد داشت. لجن بحرال‌میت را کشورهای اردن، فلسطین و رژیم غاصب اسرائیل به این صورت می‌فروشند.

۲. فراوری و تولید محصولات درمانی از لجن طبیعی، مثل کرم پوست:

افراد عادی مشتری این‌گونه محصولات‌اند. تولید این‌گونه محصولات نیاز به سرمایه‌گذاری نسبتاً زیاد و همچنین اخذ مجوزهای لازم دارد. از برندهای بزرگ در این زمینه می‌توان به Seacert و Avani اشاره کرد که هر دو محصول کشور آمریکا هستند. در اینجا به تعدادی از طرح‌های کشورهایی اشاره می‌شود که در زمینه لجن درمانی فعالیت داشته‌اند:

جدول ۲: طرح‌های لجن درمانی در برخی از کشورها

دالیان شهری است در جنوب غرب ترکیه. در قسمتی از دریاچه Köyceğiz در شهر دالیان، مجموعه لجن درمانی دایر شده که پذیرای تعداد زیادی از گردشگران است.	لجن درمانی دالیان Dalyan Mud Bath
---	--------------------------------------

EL Totumo منطقه‌ای کوچک در شمال کشور کلمبیاست. در یکی از کوه‌های آتشفشانی این منطقه لجن‌درمانی از خدماتی است که به ساکنان و گردشگران کشور کلمبیا ارائه می‌شود. همچنین لجن این منطقه، از نظر مکان قرارگیری آن، گرم است.	لجن‌درمانی کلمبیا Volcano Mud Bath in Totumo, Colombia
ولکانو جزیره‌ای کوچک در جنوب کشور ایتالیاست. لجن‌درمانی در این منطقه به صورت کاملاً طبیعی است و ساخت‌وساز زیادی برای ایجاد استخر لجن در آن صورت نگرفته است.	لجن‌درمانی جزیره ولکانو Vulcano Mud Bath ایتالیا
در منطقه Lo Pagon نیز در فصل‌های متفاوت مردم زیادی از لجن‌های موجود در کف دریا استفاده می‌کنند. از لجن این دریا در تهیه کرم‌های بهداشتی نیز استفاده می‌شود.	لجن‌درمانی اسپانیا Mud Baths in Lo Pagan, Spain
این مرکز در کشور هند و در استان ODISHA قرار دارد. خدمات متنوعی بر پایه شیوه‌های درمانی و بهداشتی طبیعی در این مرکز ارائه می‌شود. از آن جمله می‌توان به یوگا، لجن‌درمانی، ماساژدرمانی، طبیعت‌درمانی، گفتاردرمانی و جلسات انگیزشی روح و جسم اشاره کرد.	مرکز توریستی درمانی هند Jagadguru Kripalu Yoga and Naturopathy Hospital
انواع گوناگون محصولات درمانی بهداشتی همچون لجن‌های بسته‌بندی‌شده خشک و تر و همچنین محصولات بهداشتی فرآوری‌شده از جمله کرم‌های آرایشی بهداشتی در این مجموعه ارائه می‌شود. این محصولات تولید کشور ویتنام هستند.	لجن‌درمانی ویتنام Thap Ba Hot Spring,) (Vietnam
مجموعه Tram Trung در کشور ویتنام در استان Khanh Hoa قرار دارد. این مجموعه با طراحی خاص خود، به شکل تخم‌مرغ، سعی کرده برای گردشگران جذابیت بیشتری ایجاد کند. نام دیگر این مجموعه صد تخم‌مرغ است. در این مرکز نیز انواع گوناگون لجن‌درمانی به صورت تک‌نفره، چندنفره یا گروهی ارائه می‌شود. شکل وان‌های لجن‌های دریایی و معدنی در این مجموعه نیز شبیه تخم‌مرغ است.	لجن‌درمانی لجن‌درمانی Tram Trung, ویتنام Vietnam

منبع: ادبیات پژوهش

روش پژوهش

در این پژوهش ترکیبی از روش‌ها به کار رفته است: الف) آزمایش‌های تخصصی ب) روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و ج) روش پیمایشی و مشاهده‌ای. در روش اول، چون هدف اصلی و متمایز این طرح لجن‌درمانی است، برای اطمینان از کیفیت لجن مناسب، با دستور و تجویز پزشکان متخصص ارتوپدی و پوستی انواع آزمایش‌های تخصصی لازم مشخص و انجام می‌شود. گروهی از متخصصان با شیوه‌های کارشناسی و حرفه‌ای از سایت موردنظر نمونه‌برداری کرده‌اند و با ارسال آن نمونه‌ها به دو آزمایشگاه معتبر آزمایش‌های تخصصی انجام گرفته است و از نتایج همان آزمایش‌ها استفاده می‌شود. در روش

دوم، اطلاعات لازم در این پژوهش با مراجعه به کتابخانه‌ها و سازمان‌ها و با استفاده از گزارش‌های معتبر جمع‌آوری شده است. پژوهش اسنادی، پژوهشی مبتنی بر شواهد برگرفته از مطالعه اسناد مانند آرشوها یا آمار رسمی است (مجدفر، ۱۳۸۲، ص ۲۷۶). در این روش، از تحلیل مجموعه اسناد و اطلاعات معتبر نوعی توصیف و تفسیر ارائه می‌شود (Baily, 1994) و در آن زبان مکتوب و اطلاعات موجود مورد استناد قرار می‌گیرد (Mogalakwe, 2006) و برخی آن را در کشف واقعیت مثل نگرستن از شیشه پنجره به درون اتاق دانسته‌اند (Flick et al., 2005) در این پژوهش، اسناد و اطلاعات از منابع رسمی همانند استانداری، فرمانداری، سازمان میراث فرهنگی و صنایع‌دستی و گردشگری و مجتمع توریستی آبادگران ایران به‌دست آمده است. در روش سوم، از مشاهده و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با گروه‌هایی از مدیران، نخبگان محلی و گردشگران برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها استفاده شده است. این پژوهش در بازه زمانی ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۷ در شهرستان گلوگاه و محیط مؤثر بر آن انجام شده است.

به‌منظور انجام مشاهده، تأسیسات و واحدهای مربوط به مؤلفه‌های شش‌گانه صنعت گردشگری مورد بازدید پژوهشگران قرار گرفته است و با مدیران خصوصی و دولتی، نخبگان محلی به‌ویژه صاحبان کسب‌وکار و مشتریان و مراجعان آن‌ها و اعضای شورای شهر و روستاهای ساحلی مصاحبه شده است. برای انجام مصاحبه‌ها به روش گلوله برفی نمونه‌گیری شده است. برای بررسی بیشتر، اسناد و منابع کتابخانه‌ای و اطلاعات از پژوهش‌های انجام‌شده مورد بهره‌برداری قرار گرفته‌اند. اطلاعات این پژوهش با مشاهده، مصاحبه با مدیران، بررسی اسناد و همچنین گزارش‌های شرکت آبادگران و فرمانداری شهرستان گلوگاه نیز تکمیل شده است.

یافته‌های پژوهش

گزارش آزمایش‌های تخصصی انجام‌شده

لجن درمانی وجه متمایز و ممتاز جاذبه‌های این طرح است و به همین دلیل اولین اقدام نمونه‌برداری از محوطه هم‌جوار سایت و لجن‌زار گسترده ساحل این طرح بوده که با درخواست هلدینگ گردشگری سازمان تأمین اجتماعی و دستور پزشکان و متخصصان این موضوع انجام شده است. طبق نمونه‌برداری‌های تخصصی بهداشتی و پزشکی که در تاریخ ۱۳۹۵/۰۲/۲۵ در این منطقه صورت گرفت، در بررسی‌های اولیه یک گروه چهار نفره از متخصصان در محل حضور یافتند که پس از بررسی‌های حرفه‌ای و مشاهده لجن‌های موجود خود آن افراد نیز برای آزمایش حدود ۶۰ دقیقه در لجن‌های محل نمونه‌برداری فرو رفتند و قسمت‌های متفاوت بدن از جمله دست و پای خود را در تماس طولانی با لجن‌ها قرار دادند. هدف از این آزمایش بررسی عوارض احتمالی استفاده از لجن منطقه بر روی پوست افراد بود. پس از انجام این فرایند و پیگیری وضعیت اعضای گروه، هیچ‌گونه عوارضی از جمله سوزش و بیماری پوستی در روزهای بعدی گزارش نشد. سپس نمونه‌برداری با فراوانی‌های لازم به شیوه علمی و حرفه‌ای انجام شد و نمونه‌ها برای آزمایش به تهران ارسال شد. در تهران دو آزمایشگاه به‌منظور آنالیز

نمونه‌ها انتخاب شد:

۱. آزمایشگاه شرکت بین‌المللی بازرسی کالای تجاری

شرکت بازرسی کالاها بین‌المللی (IGI)^۱ از اولین شرکت‌های ایرانی متخصص در زمینه بازرسی محصولات کشاورزی و صنعتی و مواد غذایی، با سابقه بیست سال فعالیت و در اختیار داشتن آزمایشگاه و کارکنان باتجربه در زمینه مواد غذایی و میکروبی‌شناسی، به منظور انجام آزمایش‌های میکروبی نمونه لجن سایت گلگاه انتخاب شد.

۲. شرکت مطالعات مواد معدنی زرآرما

این شرکت با توجه به تجربه فراوان در زمینه مواد معدنی و در اختیار داشتن آزمایشگاه‌های مجهز مواد معدنی و همچنین پیشنهاد متخصصان این زمینه انتخاب شد. گفتنی است این شرکت در سال ۱۳۹۳ واحد نمونه مطالعه معدنی جمهوری اسلامی ایران شناخته شد.

نتیجه آزمایش‌های تخصصی لجن منطقه

۱. آزمایش‌های میکروبی

نمونه لجن سایت گلگاه برای انجام آزمایش‌های میکروبی انتخاب شد. آزمون‌های میکروبی با هدف سنجش نمونه از نظر آلودگی‌ها (با منشأ فاضلاب خانگی و صنعتی) و از چهار منظر بررسی شد که در جدول ۳ گزارش آن ارائه شده است.

جدول ۳ آزمایش‌های میکروبی نمونه لجن سایت گلگاه (۱۳۹۶)

ردیف	نوع آزمایش	موضوع آزمایش	استاندارد	نتیجه
۱	میکروبی	آلودگی به وسیله تخم انگل‌ها	ISIR 3677	منفی
۲	میکروبی	آلودگی به وسیله آنتروباکتریاسه‌ها ^۲	ISIRI 2461/2	منفی
۳	میکروبی	آلودگی به وسیله آنتروکوک‌ها ^۳	ISIRI 2198	منفی
۴	میکروبی	آلودگی به وسیله اشرشیاکلی ^۴	ISIRI 2946	منفی

منبع: یافته‌های پژوهش

برحسب آنچه در علوم زیست‌شناسی و پزشکی گزارش می‌شود، انگل‌ها از راه پوست جذب بدن می‌شوند و باعث بیماری‌های گوناگون پوستی و داخلی می‌گردند. همچنین آنتروباکتریاسه‌ها، آنتروکوک‌ها و اشرشیاکلی از باکتری‌های روده‌ای هستند که در صورت انتقال به بدن فرد به قسمت‌های مختلف از جمله سیستم گوارش و ایمنی بدن حمله می‌کنند و باعث بیماری می‌شوند.

1. International Goods Inspection Co

2. Enterobacteriaceae

3. Enterococcus

4. Escherichiacoli

براساس نتایج به‌دست‌آمده در آزمایشگاه شرکت IGI، لجن سایت دریای آرام گلوگاه هیچ‌یک از موارد آلودگی ذکرشده را نداشته و طبق نتیجه‌گیری آزمایشگاه «احتمال آلودگی نمونه با فاضلاب خانگی وجود ندارد».

۲. آزمایش عناصر

آزمایش دوم شامل آنالیز عناصر موجود در لجن سایت گلوگاه شامل عناصر و مواد معدنی مفید از جمله منیزیم، کلسیم، باریوم، ید، کروم، روی، مس، آهن، فلورید، نیترات، سولفات، کلرید و همچنین عناصری است که میزان زیاد آن در خاک یا لجن منطقه مضر است (مانند کادمیم و سرب). آنالیزهای تعریف‌شده شامل بررسی عناصر موجود در لجن طبیعی (۵۴ عنصر) و آنیون‌ها است.

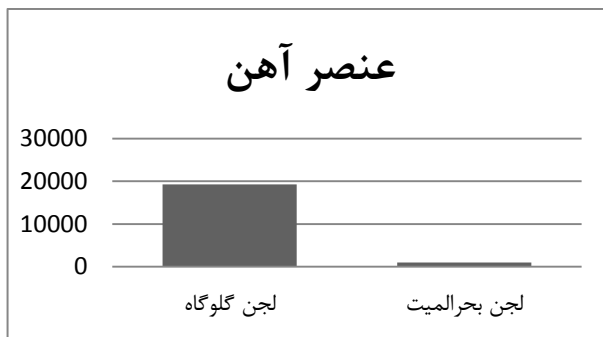
جدول ۴: مقایسه عناصر مفید و مضر لجن سایت گلوگاه و بحرالमित

ردیف	نام سایت	نوع عناصر	نام عناصر	میزان
۱	گلوگاه	عناصر مفید	روی (Zn)	٪۸۱
			آهن (Fe)	۲۲۱۳۱
		عناصر مضر	کادمیم (Cd)	٪۰/۱
۲	بحرالमित	عناصر مفید	روی (Zn)	٪۵
			آهن (Fe)	۹۶۵
		عناصر مضر	کادمیم (Cd)	-

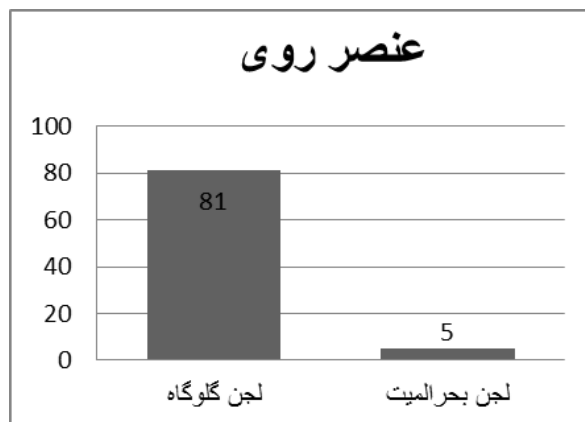
منبع: یافته‌های پژوهش

در بررسی‌های اولیه در آزمایشگاه مشخص شد عنصر کادمیم که مضر است در لجن سایت گلوگاه ۰/۱ (تقریباً صفر) است (مطابق جدول ۴). همچنین، میزان عنصر بسیار مفید آهن ۲۲۱۳۱ است. شایان ذکر است در پژوهشی با عنوان «استفاده از ماده معدنی رس در بحرالमित به‌عنوان مواد تسکین‌دهنده»، میزان عنصر آهن در لجن بحرالमित را ۹۶۵ مقیاس آهن اعلام کرده است. به‌عبارت‌دیگر، آهن موجود در لجن گلوگاه بیش از بیست برابر نمونه لجن بحرالमित است (نمودار ۱). همچنین در همین مقاله مقدار روی لجن بحرالमित پنج است و آنالیزها مقدار روی لجن طبیعی گلوگاه را ۸۱ نشان داده است (نمودار ۲). گفتنی است در مقاله‌های گوناگون، از جمله مقاله ذکرشده، وجود عناصری همچون آهن، روی و سلسیوم برای بیماران با روماتیسم پیش‌رونده بسیار مفید شناخته شده است.

در بررسی‌های انجام‌شده، میزان عناصر موجود در لجن سایت گلوگاه مناسب‌تر از لجن مناطق دیگر از جمله بحرالमित، مراکز لجن‌درمانی ترکیه و هند ارزیابی شده است.

نمودار ۱: مقایسه میزان آهن (Fe) موجود در لجن گلوگاه با بحرالमित

نمودار ۲: مقایسه میزان روی (Zn) موجود در لجن گلوگاه با بحرالमित

منبع: یافته‌های پژوهش

ویژگی‌ها و زیرساخت‌های منطقه مورد مطالعه برای توسعه گردشگری درمان:

الف) ویژگی‌های طبیعی و اجتماعی محدوده مورد مطالعه

شهرستان گلوگاه دارای دو بخش مرکزی و کلباد در استان مازندران است و در بیست کیلومتری شمال شرقی بهشهر و در مسیر راه اصلی ساری - گرگان واقع شده است. گلوگاه در منطقه‌ای جلگه‌ای و در میان جنگل‌ها و زمین‌های کشاورزی و در شش کیلومتری خلیج گرگان قرار دارد و برحسب سرشماری سال ۱۳۹۵، ۲۱۳۵۲ نفر جمعیت دارد.

آب‌وهوا: معتدل و مرطوب، بیشترین درجه گرما در تابستان‌ها ۳۸ درجه بالای صفر و کمترین درجه در زمستان‌ها یک درجه زیر صفر و میزان بارندگی سالانه به‌طور متوسط ۶۵۰ میلی‌متر است. مردم: آریایی‌نژادند و به زبان فارسی با گویش مازندرانی و ترکی سخن می‌گویند. قاجاریه عده‌ای از مردم قراباغ را هم به گلوگاه کوچانیده است.

ب) گزارش زیرساخت‌های موجود در شهرستان گلوگاه

مؤلفه‌های اصلی صنعت گردشگری این شهرستان، که سایت لجن‌درمانی در آن واقع می‌شود، برحسب

تأسیسات و واحدهای موجود برحسب گزارش‌های معتبر و مشاهده و مصاحبه‌های انجام‌شده در جدول ۵ به صورت خلاصه گزارش شده است.

جدول ۵: خلاصه تأسیسات و واحدهای موجود در مؤلفه‌های اصلی صنعت گردشگری شهرستان گلوگاه و حومه (۱۳۹۷)

تأسیسات و واحدهای موجود در شهرستان گلوگاه و حومه (۱۳۹۷)	مؤلفه‌های اصلی صنعت گردشگری
<p>شهرستان گلوگاه دارای جاذبه‌های طبیعی و ورزشی و تاریخی - فرهنگی متعددی است.</p> <p>۱. جاذبه‌های طبیعی و اقلیم معتدل ساحلی خاص این شهرستان شامل چهارده منطقه است که چهار منطقه از آن‌ها منطقه نمونه هستند: ساحل دریای آرام گلوگاه که سایت لجن‌درمانی در آن واقع می‌شود (منطقه نمونه)، هم‌جواری با جزیره پر جاذبه و کم‌نظیر میانکاله که به منزله پناهگاه حیات وحش به ویژه پرندگان و ماهی‌های نادر، تالاب بین‌المللی و ذخیره‌گاه طبیعی زیست‌کره تحت حفاظت محیط‌زیست است. مجاورت با منطقه خاص آشوراده، پارک جنگلی توسکاچشمه (منطقه نمونه)، منطقه جنگلی خریزه‌چشمه (منطقه نمونه)، جنگل حاشیه رودخانه مشی (منطقه نمونه).</p> <p>۲. جاذبه‌های ورزشی: مثل سایت پروازی روستای مهدیرجه و ورزش‌های آبی و مناطق ویژه کوه‌نوردی، پیاده‌روی و...</p> <p>۳. تعداد ۲۱ اثر میراثی و تاریخی - فرهنگی که شانزده اثر آن به ثبت رسیده است؛ همانند: امامزاده هاشم تیرتاش، ایستگاه راه‌آهن، خانه زافیرو پولوس.</p> <p>۴. جاذبه صنعتی همانند شهرک صنعتی روستای شهدای تیلهنو، کارخانه آجر ماشین فدک، کارخانه لوازم‌خانگی بردنا، کارخانه کشتارگاه صنعتی ریحان‌آباد و ...</p>	<p>جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی، تاریخی و صنعتی</p>
<p>۱. هوایی: از فرودگاه ساری به مسافت شصت کیلومتر و از گرگان به مسافت شصت کیلومتر (پروازهای داخلی به تهران، مشهد، زاهدان، اصفهان، کیش، بندرعباس، شیراز، اهواز و...)</p> <p>۲. زمینی: از مسیر بزرگ‌راه اصلی شمال کشور به خراسان و پایانه‌های مسافربری گلوگاه، ساری و گرگان.</p> <p>۳. ریلی: شبکه راه‌آهن شمال کشور در حال حاضر و در آینده خط راه‌آهن از شمال به استان‌های خراسان شمالی و رضوی که از کنار سایت عبور می‌کند.</p> <p>۴. دریایی: امکان استفاده از قایق و لنج در خلیج گرگان و بندرهای نزدیک مثل امیرآباد، بندر ترکمن.</p>	<p>حمل و نقل</p>
<p>۱. شهرستان گلوگاه: مجتمع توریستی و رفاهی آبادگران، ۷۳ سوئیت، هتل آپارتمان خاتم، هشت اتاق؛ مجتمع رفاهی - خدماتی، آموزش و پرورش، شانزده اتاق.</p> <p>۲. شهر گرگان: هتل‌ها: یک‌ستاره: هتل معروف دارای ۳۸ اتاق و ۹۲ تخت.</p> <p>دو ستاره: زیارت (۱۲ اتاق و ۵۴ تخت)، طهماسبی (۲۰ اتاق و ۴۴ تخت)، خیام (۱۲ اتاق و ۲۶ تخت)</p>	<p>اقامت و هتل</p>

<p>سه ستاره: جهانگردی (۵۳ اتاق و ۱۵۵ تخت)، فرهنگیان گرگان (۲۶ اتاق و ۱۲۲ تخت) چهار ستاره: شهاب (۲۷ اتاق و ۱۱۲ تخت) آذین (۳۵ اتاق و ۱۰۵ تخت) پنج ستاره: بوتانیک (۷۲ اتاق و ۱۵۰ تخت) و دارای سه هتل آپارتمان است (هتل آپارتمان و رستوران اکبرجوجه، گل نرگس، پردیس) ۳. شهر ساری: هتل‌ها: یک ستاره: عماد نظام فرح آباد (۱۰ اتاق و ۲۳ تخت)، هفت خال (۱۳ اتاق و ۲۴ تخت)، باشگاه برق (۱۰ اتاق و ۴۳ تخت) دو ستاره: عرب (۱۲ اتاق و ۳۶ تخت) سه ستاره: اسرم (۶۰ اتاق و ۱۷۹ تخت)، نارنج (۳۳ اتاق و ۷۲ تخت) چهار ستاره: بادله (۵۵ اتاق و ۱۳۴ تخت)، سالاردره (۶۰ اتاق و ۱۰۲ تخت)، نوید (۶۶ اتاق و ۱۲۲ تخت) متل‌ها: یک ستاره: رز (۱۳ اتاق و ۳۶ تخت) هتل آپارتمان: یک ستاره: سارویه (۲۲ اتاق و ۶۶ تخت)</p>	
<p>۱. شهرستان گلوگاه: دارای رستوران‌های متعددی است که از معروف‌ترین آن‌ها می‌توان به رستوران اکبرجوجه گلوگاه که برند معروف این نوع غذا در کشور است اشاره کرد و سه مرکز پذیرایی حاج حسین، فلاح، اکبرجوجه اصلی برادران کلبادی در نزدیک سایت فعال‌اند. ۲. شهرستان بهشهر: دارای ۱۷ مرکز پذیرایی: سفره‌خانه سنتی قصر، رستوران عباس‌آباد (هشت‌بهشت)، سفره‌خانه سنتی عمارت صفی‌آباد و... ۳. ساری: دارای ۲۶ مرکز پذیرایی: ساوالان، رستوران و تالار شهاب، مجتمع پذیرایی (کبابی - رستوران - غذای سریع - قهوه‌سرا - فروشگاه تجاری) پردیس و... ۴. شهر گرگان: دارای ۲۰ مرکز پذیرایی: واحد پذیرایی آویشن، واحد پذیرایی آماگل، واحد پذیرایی گل مریم و...</p>	<p>پذیرایی (رستوران، گاسترونومی و غذا و ...)</p>
<p>صنایع دستی این شهرستان عبارت است از چرم‌دوزی، چادرشب، شمد، قالی‌بافی و گلیم‌بافی. همچنین انجیر این شهرستان یکی از مرغوب‌ترین و آبدارترین انجیرها در استان مازندران است. ۱. شهرستان گلوگاه: دارای مغازه‌های متعددی است و دارای دو مرکز خرید به نام ستاره شرق و بازار شیشه‌ای قائم است و بازار ماهی‌فروشان و شنبه‌بازار از بازارهای هفتگی این شهرستان به‌شمار می‌آید ۲. مراکز خرید ساری: این شهر دارای ۱۹ مرکز خرید و ۶ بازار است که نمونه‌هایی از آن عبارت است از: بازارچه‌های ابوالقاسمی، گل، الهیه، انقلاب، مفیدی، سعدی، نقوی، آینه. بازار شهید رجایی، بازار ترکمن‌ها (ملا مجدین)، بازارهای هفتگی و بازار ترکیه. ۳. مراکز خرید گرگان: این شهر دارای ۱۱ مرکز خرید و ۷ بازار است: مروارید، کاپری، مرجان و بازارهای نعل‌بندان، بازار امام و...</p>	<p>بازار، خرید (سوغات و صنایع دستی و...)</p>

<p>تعداد دفاتر خدمات مسافرتی: ساری: ۴۷ واحد؛ گرگان: ۳۵ واحد.</p> <p>دفاتر بیمه شهرستان گلوگاه: بیمه ایران، آسیا، رازی، آتیه‌سازان، بیمه سلامت ایرانیان</p> <p>تعداد بانک‌های موجود در شهرستان گلوگاه: ۸ بانک فعال.</p> <p>تعداد بیمارستان‌ها و مراکز درمانی:</p> <p>شهرستان گلوگاه: دارای درمانگاه ثامن‌الائمه</p> <p>شهرستان بهشهر: دارای ۵ مرکز درمانی: شهدای بهشهر، مهر بهشهر، امام خمینی (ره) بهشهر و...</p> <p>ساری: دارای ۱۳ بیمارستان است: بوعلی‌سینا، شفا، حکمت ساری و...</p> <p>گرگان: دارای ۱۰ بیمارستان است: حکیم جرجانی، فلسفی، پنجم آذر و...</p> <p>و دیگر مؤسسات خدماتی و تجاری که در گزارش اصلی پژوهش آمده است.</p>	<p>خدمات اختصاصی گردشگری</p>
--	--------------------------------------

منبع: یافته‌های پژوهش

ج) تأسیسات رسمی و غیررسمی

فهرست تأسیسات رسمی و غیررسمی موجود در شهرستان گلوگاه و فرایند گسترش آن‌ها از سال ۱۳۹۲ تا سال ۱۳۹۶، برحسب گزارش استانداری و سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع‌دستی استان مازندران در سال ۱۳۹۷ که در آن به تعداد شاغلان نیز اشاره شده، در جدول ۶ و ۷ گزارش شده است.

جدول ۶: فهرست تأسیسات رسمی شهرستان گلوگاه

جمع	خانه مسافر		شغلان دائمی	دفاتر خدمات سپاه‌گردی و جهانگردی	واحد پذیرایی بین‌راهی		رسمی
	تعداد	ظرفیت			سفره‌خانه سنتی	واحد پذیرایی بین‌راهی	
ظرفیت اقامتی	تعداد کل	ظرفیت	تعداد				
	۷			۱	۱	۵	تعداد تأسیسات گردشگری تا پایان سال ۱۳۹۲
	۷			۱	۱	۵	تعداد تأسیسات گردشگری تا پایان سال ۱۳۹۳
۷۲	۷	۷۲	۱	۱	۱	۵	تعداد تأسیسات گردشگری تا پایان سال ۱۳۹۴
۴۹۶	۱۲	۴۹۶	۱۲	۷۲	۱	۵	تعداد تأسیسات گردشگری تا پایان سال ۱۳۹۵
۴۹۶	۱۲	۴۹۶	۱۲	۷۲	۱	۵	تعداد تأسیسات گردشگری تا پایان سال ۱۳۹۶

منبع: یافته‌های پژوهش و گزارش‌های استانداری و اداره کل میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری استان مازندران (۱۳۹۷)

جدول ۷: فهرست تأسیسات غیررسمی شهرستان گلوگاه

جمع	خانه مسافر		شاغلان دائمی	دفاتر خدمات سیاحتی و جهانگردی	مرکز سرگرمی تفریحی	سفره خانه سنتی	مناطق نمونه	مدارس		زائرسرا		رسمی
	ظرفیت	تعداد						ظرفیت	تعداد	ظرفیت	تعداد	
۷				۱	-	۱	۱۵۵۰	۳۶۶	۷	۸۰	۱	تعداد تأسیسات غیررسمی گردشگران تا پایان سال ۱۳۹۲
۷				۱	-	۱	۱۵۵۰	۳۶۶	۷	۸۰	۱	تعداد تأسیسات غیررسمی گردشگری تا پایان سال ۱۳۹۳
۷	۷۲	۱		۱	-	۱	۱۵۵۰	۳۶۶	۷	۸۰	۱	تعداد تأسیسات غیررسمی گردشگری تا پایان سال ۱۳۹۴
۱۲	۴۹۶	۱۲	۷۲	۱	-	۱	۱۵۵۰	۳۶۶	۷	۸۰	۱	تعداد تأسیسات غیررسمی گردشگری تا پایان سال ۱۳۹۵
۱۲	۴۹۶	۱۲	۷۲	۱	-	۱	۱۵۵۰	۳۶۶	۷	۸۰	۱	تعداد تأسیسات غیررسمی گردشگری تا پایان سال ۱۳۹۶

منبع: یافته‌های پژوهش و گزارش‌های استانداری و اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان مازندران (۱۳۹۷)

د) سایت مجتمع توریستی آبادگران در کنار دریای آرام گلوگاه

به منظور سرمایه‌گذاری و اجرای طرح توسعه گردشگری، در سال ۱۳۸۱ حدود صد هکتار از زمین‌های حاشیه نوار ساحلی دریای خزر در شهرستان گلوگاه، حدفاصل گرگان و ساری، برای طرح‌های شرکت آبادگران در نظر گرفته شد و پس از کسر نوار ساحلی مقدار ۷۷۳۷۱۵ مترمربع از زمین‌های مذکور به اجرای طرح اقامتی - گردشگری اختصاص داده شد. در پایان سال ۱۳۸۵، برای ایجاد زمینه‌های مناسب‌تر جذب سرمایه‌گذار، اراضی مذکور به هشت قطعه مجزا و اسناد دفترچه‌ای مستقل تفکیک شد. در سال ۱۳۸۲، براساس طرح ارائه‌شده مشاور، پروانه ساختمانی ۳۰۰ هزار مترمربع با مجوز احداث کاربری‌های گوناگون مشتمل بر ۲۱۵ هزار مترمربع هتل و اقامتی، ۴۳۲۰۰ مترمربع تجاری، ۱۵ هزار مترمربع ابنیه اداری و دفاتر خدماتی و ۲۳۶۰۰ مترمربع فرهنگی، ورزشی و درمانی و ۳۲۰۰ مترمربع صرفاً خدماتی - تأسیساتی از شهرداری گلوگاه اخذ و مجوز مذکور تاکنون

طی سه مرحله تأیید شده است. از اوایل سال ۱۳۸۳، ساخت ویلاهای طراحی شده در قطعه شماره یک به صورت مشارکتی برنامه‌ریزی شد و از سال ۱۳۸۴ ساخت قسمت‌های تجاری قطعه شماره یک آغاز شد. مجموعه اقدامات اجرایی انجام‌شده در فاصله زمانی بیش از پنج سال، تا پایان سال ۱۳۸۷، به احداث ۷۳ دستگاه ویلا و نیز بخش‌های رستوران و فروشگاه و اقدامات زیربنایی منجر شده است (هگتا، ۱۳۹۷؛ گزارش‌های طرح‌های توجیهی شرکت مجتمع توریستی آبادگران، ۱۳۹۷).

ه) گزارش نتایج مصاحبه ساختاریافته

علاوه بر آزمایش‌های تخصصی بهداشتی و پزشکی و مشاهده و ارزیابی زیرساخت‌ها و بررسی مؤلفه‌های اصلی صنعت گردشگری، با ۱۳۶ نفر از افراد اعم‌از نخبگان محلی، مدیران و مسئولان، کارشناسان با روش مصاحبه ساختاریافته و با استفاده از شیوه نمونه‌گیری گلوله برفی مصاحبه شده که برای هر مؤلفه پانزده سؤال طرح شده است. در این مقاله، خلاصه مهم‌ترین موارد آن با عنوان «مزیت‌های اصلی»، «فرصت‌های مناسب»، «مشکلات محلی» و «مسائل محیطی» دسته‌بندی شده است. جدول ۷ خلاصه نتایج به دست‌آمده از جدول‌های گوناگون را برحسب وزن، رتبه و امتیاز هر مقوله نشان می‌دهد. در مجموع، از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، امکانات رفاهی اقامتی در ساحل گلوگاه، جمعیت جوان جویای کار و علاقه‌مند به ارائه خدمات گردشگری و همچنین موقعیت جغرافیایی در مسیر عبور به خراسان و مشهدالرضا(ع) و طبیعت بکر و نزدیکی دریا به جنگل در منطقه مورد مطالعه به ترتیب مزیت‌های اصلی هستند و امتیاز اول تا چهارم را در بین دیگر ویژگی‌ها و عوامل مثبت برای توسعه گردشگری سلامت در این شهرستان به دست آورده‌اند. از نظر ایجاد فرصت‌های مناسب برای توسعه، نیاز به بازاریابی و تبلیغات برای جذب گردشگر، تشویق بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری، اجرای برنامه‌های فرهنگی برای جامعه محلی و آشنا کردن آن‌ها با مزایای گردشگری و وجود شبه‌جزیره میانکاله به عنوان سایت و جاذبه گردشگری منحصربه‌فرد به ترتیب عوامل اصلی فرصت‌ساز به شمار می‌روند و زمینه لازم برای توسعه گردشگری سلامت را فراهم می‌کنند.

بودجه ناکافی برای توسعه ساحل گلوگاه، فقدان برنامه‌ریزی جامع و هدفمند برای گردشگری سلامت، نبود کارکنان مجرب در صنعت گردشگری و فقدان برنامه‌ریزی و مدیریت نظام‌مند در گردشگری منطقه از دید مصاحبه‌شوندگان، از عوامل منفی اصلی در توسعه صنعت گردشگری بوده است. از رویکرد تهدیدات محیطی، عواملی چون تجمع زباله‌ها در طبیعت، تخریب محیط‌زیست طبیعی جنگل‌ها، ضعف‌های رقابتی و نارسایی‌های منطقه‌ای، فرایند نابهنجار تغییر کاربری اراضی از کشاورزی و جنگل به طرح‌های مسکونی و اقامتی به ترتیب بیشترین امتیاز منفی محیطی را از نظر مصاحبه‌شوندگان داشته‌اند.

جدول ۸: وزن‌دهی و رتبه‌بندی عوامل مثبت و منفی برای توسعه گردشگری سلامت از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان در شهرستان گلوگاه (۱۳۹۷)

رتبه	وزن	عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)	مؤلفه	ردیف
۴	۰٫۰۳۴	امکانات رفاهی و اقامتی در ساحل گلوگاه (احداث ۷۳ ویلا در ساحل توسط شرکت آبادگران)	فرصت	۱
۴	۰٫۰۳۴	وجود جمعیت جوان و جویای کار به‌عنوان نیرو		۲
۴	۰٫۰۳۲۵	موقعیت جغرافیایی گلوگاه در مسیر زائران عبوری حرم امام رضا(ع)		۳
۴	۰٫۰۲۹۵	وجود طبیعت بکر و نزدیکی دریا و جنگل در منطقه یادشده		۴
۴	۰٫۰۴۱	تبلیغات و بازاریابی مناسب برای افزایش جذب گردشگر و ماندگاری در منطقه	فرصت	۵
۴	۰٫۰۳۹	تشویق بخش‌های خصوصی برای سرمایه‌گذاری در ایجاد زیرساخت‌های ضروری		۶
۴	۰٫۰۳۴۵	اجرای برنامه‌های فرهنگی برای مردم منطقه برای آشنایی بهتر مردم با اکوتوریسم و پذیرش این موضوع و داشتن برخورد مناسب با گردشگران		۷
۳	۰٫۰۴۵۵	وجود شبه‌جزیره میانکاله به‌عنوان پناهگاه حیات وحش و منطقه‌ای منحصربه‌فرد در جهان		۸
۲	۰٫۰۳۲۵	بودجه ناکافی برای توسعه ساحل گلوگاه	مشکلات محلی	۹
۲	۰٫۰۳۲۵	فقدان برنامه‌ریزی جامع و هدفمند در راستای گردشگری سلامت		۱۰
۲	۰٫۰۲۹	نبود کارکنان مجرب در بخش اکوتوریسم و گردشگری سلامت		۱۱
۲	۰٫۰۲۷۵	فقدان مدیریت نظام‌مند در گردشگری منطقه		۱۲
۲	۰٫۰۴۵۷	تجمع زباله در طبیعت	مسائل محیطی	۱۳
۲	۰٫۰۴۵	تخریب محیط‌زیست طبیعی و جنگل‌ها		۱۴
۲	۰٫۰۳۹	فقدان توان رقابتی در زمینه نارسایی‌ها و ضعف‌های منطقه		۱۵
۲	۰٫۰۳۸۵	فقدان مطالعات لازم برای الگویابی به‌منظور توسعه اکوتوریسم		۱۶

منبع: از یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به تحلیل‌ها و بررسی‌های صورت‌گرفته، براساس نتایج آزمایش‌های تخصصی، اسناد معتبر، وضعیت اقلیمی و طبیعی منطقه و استعداد و ظرفیت‌های توسعه عناصر گردشگری سلامت و زیرساخت‌های مناسب برای هریک از مؤلفه‌های شش‌گانه صنعت گردشگری، چنین استنباط می‌شود که شهرستان گلوگاه پتانسیل لازم برای توسعه گردشگری سلامت با تأسیس سایت لجن‌درمانی

مناسب را دارد و امکان و قابلیت ایجاد این طرح مزیت اصلی و ممتاز و وجه تمایز این سایت است. برحسب آزمایش‌های میکروبی شرکت IGI، لجن سایت دریای آرام گلوگاه فاقد آلودگی است و احتمال آلودگی با فاضلاب خانگی نیز در آن وجود ندارد. آزمایش‌های دیگر نشان می‌دهد که لجن این منطقه فاقد عناصر مضر برای بدن است و از نظر عناصر مفید برای بدن انسان از لجن مراکز لجن‌درمانی هند، ترکیه و بلغارستان بهتر است، به‌گونه‌ای که بیست برابر لجن بحرالْمیت آهن دارد و از نظر وجود مقدار روی شانزده برابر بهتر از آن است؛ همچنین حاوی مادهٔ سیلیسیوم است که برای درمان رماتیسم مفید است. چنین سایتی برای لجن‌درمانی به شکل تخصصی و با قابلیت پذیرش گردشگران انبوه در کشور وجود ندارد، بنابراین وجود این قابلیت در گلوگاه و احداث طرح لجن‌درمانی در آن را می‌توان برای ایجاد تنوع و گسترش مقاصد گردشگری در شمال کشور مورد توجه قرار داد. ایجاد این سایت براساس نظر متخصصان و با رویکرد تطبیقی و با استفاده از تجربهٔ سایت‌های موفق در کشورهای پیشرفته موجبات رسوب گردشگری و ماندگاری آن‌ها در این منطقه و ایجاد آرامش و تفریحات متنوع و باکیفیت بیشتری را برای آن‌ها در شمال شرقی کشور و شرق مازندران و استان گلستان فراهم می‌کند. امری که تاکنون کمتر اتفاق افتاده و معمولاً گردشگران به سمت غرب مازندران گرایش و تمایل بیشتری دارند که یکی از علل آن وجود امکانات و زیرساخت‌های جدیدتر در غرب مازندران است. با ایجاد سایت لجن‌درمانی، گردشگری ساحلی ایران با رویکرد ایجاد جاذبه‌های متنوع و ترکیبی بیش‌ازپیش توسعه می‌یابد و زمینهٔ افزایش جذب گردشگران داخلی و خارجی در این منطقه فراهم می‌شود. لجن‌درمانی در گلوگاه می‌تواند برای گردشگران خارجی به‌ویژه گردشگران کشورهای اسلامی متفاوت و جذاب باشد و فرصت مناسبی را برای استراحت و درمان آن‌ها نیز مهیا سازد. دستیابی به این امر نیازمند اتخاذ راهبرد کارشناسی و برنامه‌ریزی است. رویکردی عملیاتی و اجرایی نیز برای بهبود زیرساخت‌ها و ایجاد فضاهای مناسب برای گردشگری سلامت و گردشگری درمانی و ایجاد مقاصد ترکیبی گردشگری اعم از گردشگری سلامت، اکوتوریسم، گردشگری راه‌آهن، گردشگری ساحلی و دریایی ضروری است. با توجه به فاصلهٔ مناسب این سایت با مراکز استان‌های مازندران (ساری) و گلستان (گرگان) و مسیر شبکهٔ راه‌آهن به تهران و در آینده راه‌آهن گرگان به بجنورد و مشهد و وجود دو فرودگاه فعال ساری و گرگان، امکانات زیرساختی مناسب در این خصوص وجود دارد. الگوبرداری از مناطق دارای گردشگری درمانی و سایت‌های مدرن و سنتی لجن‌درمانی موفق در جهان توسعهٔ صنعت گردشگری براساس گردشگری سلامت (لجن‌درمانی) در این منطقه را تسهیل و تسریع می‌کند. درخصوص همخوانی نتایج این پژوهش با پژوهش‌های صورت‌گرفته از سوی محققان دیگر می‌توان گفت نتایج این پژوهش با نتایج حاصل از پژوهش‌های عربشاهی کریزی و آریان‌فر (۱۳۹۳)، آنتونز و همکاران (۲۰۱۳) و راستوگی (۲۰۱۲) نیز مطابقت دارد.

منابع

- آبی زاده، غزاله (۱۳۸۹). امکان‌سنجی زیرساخت‌های گردشگری درمانی؛ مطالعه موردی: جزیره اسلامی دریاچه ارومیه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- ابراهیم‌بای سلامی، غلام حیدر، شکوهی نیا، علی اصغر (۱۳۹۷). مهندسی سیستم کسب‌وکارهای گردشگری در طرح «صدهتل-صد کسب‌وکار» برای توسعه گردشگری ایران. تهران: ماهواره.
- ابراهیم بای سلامی، غلام‌حیدر (۱۳۹۶). «لزوم رویکرد تخصصی به گردشگری پزشکی». روزنامه دنیای اقتصاد، تاریخ ۱۳۹۶/۵/۱۸، شماره ۱۱۱۱۵۹۷.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۹۲). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، چاپ هشتم.
- خزائی، پوران (۱۳۹۶). لجن‌درمانی و گل‌درمانی راهی مفید برای درمان و شفای بیماری‌ها. <https://sites.google.com/site/poorankhazaetebebemokamel/articles/Fangothrapy>
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۰). توسعه گردشگری روستایی (با رویکرد گردشگری پایدار). تهران: انتشارات دانشگاه تهران. چاپ دوم.
- شالباغیان، علی اصغر (۱۳۹۴). گردشگری سلامت در رویکردی جامع. تهران: مهکامه، چاپ اول.
- عربشاهی کریمی، احمد و آریان‌فر، مرتضی (۱۳۹۳). «بررسی جایگاه چشمه‌های آب‌گرم و معدنی در توسعه توریسم درمانی در ایران». فصل‌نامه فضای گردشگری، دوره ۴، شماره ۱۳، ص ۱۴۱-۱۶۷.
- فیضی، ویدا و مرتضوی، حسین (۱۳۸۲). «استفاده درمانی از آب معدنی چشمه‌ها و دریاها برای بیماری‌های عمومی و پوستی (بالنتوتراپی)». فصل‌نامه پیش، دوره ۲، شماره ۳، ص ۲۳۰-۲۲۵.
- گزارش‌های شرکت مجتمع توریستی آبادگران (۱۳۹۷)، دفتر مرکزی مشهد، منتشرنشده.
- گزارش‌های استانداری و اداره کل میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری مازندران و گلستان (۱۳۹۷)، منتشرنشده.
- مشکینی، سعید و مشکینی، علی (۱۳۸۰). «کاربردهای درمانی آب لجن دریاچه ارومیه». نشریه طب جنوب، دوره ۴، ویژه‌نامه کنگره سراسری طب و دریا، ص ۷۲.
- نوری، غلامرضا و نقی‌زاده، زهرا و شیرانی، زیبا (۱۳۹۱). «نقش ایران در گردشگری درمانی جهان اسلام با تأکید بر طبیعت‌درمانی (کارکردها، مسائل و راهکارها)». فصل‌نامه جغرافیایی فضای گردشگری، دوره ۱، شماره ۳، ص ۱-۱۹.
- هگتا (هلدینگ گردشگری سازمان تأمین اجتماعی) (۱۳۹۷). قابلیت‌سنجی گردشگری درمانی در شمال ایران با تأکید بر ایجاد سایت لجن‌درمانی (سایت گلوگاه)، کارنامه شماره ۲۲، گزارش‌های منتشرنشده، تهران.

Adamopoulos, Christos, Piperi, Christina, Gargalionis, Antonios N., Dalagiorgou, Georgia, Spilioti, Eliana, Korkolopoulou, Penelope, Diamanti-Kandarakis, Evanthia, Papavassiliou, Athanasios, G. (2016). "Advanced glycation end products upregulate lysyl oxidase and endothelin-1 in human aortic endothelial cells via parallel activation of ERK1/2-NF-κB and JNK-AP-1 signaling pathways". Cellular and Molecular Life Sciences, 73(8), 1685-1698. <https://link.springer.com/article/10.1007/s00018-015-2091-z>.

Arab, Sana, Alshikh, Asia (2012). "The use of clay minerals of the Dead Sea as drug". New York Science, 5(1), 112-115.

- Bailey, K. D. (1994). *Methods of social research*. The Free Press, NewYork. [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkpozje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=514367](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkpozje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=514367)
- Bellometti, S., Giannini, S., Sartori, L. and Crepaldi, G. (1997). "Cytokine levels in osteoarthritis patients undergoing mud bath therapy". *International Journal of Clinical Pharmacology Research*, 17(14), 149-153.
- Chadzopulu A., Adraniotis J. and Theodosopoulou E. (2011). "The therapeutic effects of mud". *Prog Health Sci*, 1(2), 132-136.
- Crespin D. J., Christianson, J. B., McCullough, J. S., Finch, M. D. (2017). Do Health Systems Have Consistent Performance Across Locations and Is Consistency Associated With Higher Performance? *Am J Med Qual*. 32(4), 414-422. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27371832>
- Espejo-Antunez, Luis, Cardero-Durán, María A., Garrido-Ardila, Elisa M., Torres-Piles, Silvia, Caro-Puértolas, Berta (April 2013). "Effects of mud therapy on patients with knee osteoarthritis. A randomized controlled clinical trial". *Rheumatology*, 52(4), 659–668, <https://doi.org/10.1093/rheumatology/kes322>.
- Flick, Uwe (2005). *Qualitative Research in Sociology in Germany and the US—State of the Art, Differences and Developments* [47 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 6(3), Art. 23 <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/17/37>.
- Franke, A., Reiner, L., Pratzel, H. G., Franke, T. and Resch, K. L. (2000). "Long-term efficacy of radon spa therapy in rheumatoid arthritis a randomized, sham-controlled study and follow-up". *Rheumatology*, 39(8), pp. 894-902.
- Gnanadeep, N. V., Dinesh, S. and Shetty, P. (2016). "Effect of Mud Bath on Autonomic and Respiratory Variables in Normal Healthy Volunteers- A Randomized Control Trial". *IOSR Journal of Dental and Medical Sciences*, 15(09), 58-64.
- Millikan LE. (2002). "Complementary medicine in dermatology". *Clinics in Dermatology*, 20(5), 602-5.
- Mogalakwe, M. (2006). "The Use of Documentary Research Methods in Social Research". *African Sociological Review*, 10(1), 221-230. [http:// www.sciepub.com/reference/179164](http://www.sciepub.com/reference/179164).
- <http://www.naturopathycure.com/mud-therapy-benefits.php>
- Rastogi, R. (2012). "Therapeutic uses of Mud therapy in naturopathy". *Indian journal of traditional knowledge*, 11(3), pp. 556-559.
- Williams, Anne (2016). *Fangothrapy*. <https://www.massagetherapy.com/articles/fangothrapy-fun>, chapter 9.
- Yessengabylova, Aiman, Bekbulatova, Assem, Suraganovaa, Sairan, Bissekova, Alken and Zhumanovab, Bekarshyn (2016). "Recreational Potential of Kazakhstan and Prospects of Medical Health Tourism in This Country". *International Journal of Environmental & Science Education*, 11(15), 8447-8469. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1117740.pdf>